

Asiakkaan itsemääräämisoikeus ja kodin ja yksityiselämän suoja

Sanna Ahola
Erityisasiantuntija

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Itsemääräämisoikeus perus- ja ihmisoikeutena

- Itsemääräämisoikeus ei ole yksi erillinen perus- ja ihmisoikeus vaan se kiinnittyy ainakin
 - henkilökohtaiseen vapauteen,
 - koskemattomuuteen,
 - yksityiselämän suojaan,
 - ihmisarvon loukkaamattomuuteen,
 - liikkumisvapauteen,
 - uskonnon ja omantunnon vapauteen,
 - sananvapauteen ja
 - kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen.

Mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa käytännössä?

- Oikeus päättää omista asioistaan kaikkia koskevien reunaehtojen rajoissa
 - Missä asuu, miten aikansa viettää, elämäntavat
- Toisen oikeuksia ei saa rajoittaa ilman lakiin perustuvaa oikeutta.
- Itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava myös laitoksessa ja jopa tahdosta riippumattomassa hoidossa.

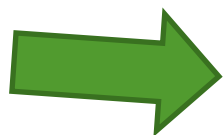
Mitä yksityiselämän suoja tarkoittaa?

- Yksityiselämän suojan piiriin kuuluvat:
 - Yksityisyys
 - Kunnia
 - Kotirauha
 - Henkilötiedot
 - Luottamukselliset viestit
- Yksityiselämän suoja on yksi itsemääräämisoikeuden ilmenemismuodoista.

Mitä kotirauha ja yksityisyyden loukkaaminen merkitsevät rikoslain valossa?

- Kotirauhan rikkominen, salakuuntelu ja salakatselu on kriminalisoitu rikoslaissa.
- Kriminalisoinnit on kirjoitettu muotoon ”joka oikeudettomasti...”

Henkilön kotirauhan piiriin menemiseen ilman henkilön lupaa on oltava lakiin kirjattu peruste.

- Tällainen lupa sisältyy mm. sosiaalihuoltolakiin (41 § sosiaalityöntekijän oikeudesta päästä asiakkaan asuntoon pakottavissa vaaratilanteissa).
- Pelkkä sosiaalihuollon asiakkuus tai tietyn palvelun käyttäminen ei poista rangaistavuutta.

Mitä itsemääräämisoikeus ei tarkoita?

- Jos ihminen ei ymmärrä tekojensa seurauksia ja saattaa siksi vahingoittaa itseään tai muita, häntä ei saa jättää heitteille.
- Vaikka ihminen ei pystyisi tekemään valintoja ilman tukea, hänen mielipidettään ei saa jättää selvittämättä ja huomioon ottamatta.

Itsemääräämisoikeus ja sen tuki sosiaalihuollon lainsäädännössä

- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista:
 - Sosiaalihuollossa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Jos täysi-ikäinen asiakas ei pysty osallistumaan ja vaikuttamaan sosiaalihuoltoonsa taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta:
 - Erityishuollossa olevan henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.
- Itsemääräämisoikeus sosiaali- ja terveydenhuollossa:
 - Yleinen laki valmisteilla.
- (Holhoustoimilaki)

Tuettu päätöksenteko

- Henkilö voi tarvita tukea itsemääräämisoikeuden käyttöön:
 - Vaihtoehtojen esittely
 - Syy-seuraussuhteiden selittäminen
 - Pienet arkipäivän asiat
 - Asuinpaikan valinta
 - Taloudelliset kysymykset
- Ehdotettu lisättäväksi asiakaslakiin valinnanvapauslain yhteydessä.

Turvallisuus vs. itsemäärääminen, esimerkki

- Asumisyksikön ovien lukitseminen turvallisuussyistä.
- Kehitysvammalaki sallii lukitsemisen vain äärimmäisissä tapauksissa, ei saa vaikuttaa niihin, joiden kohdalla lukitseminen ei ole tarpeen.
- Oikeusasiamies kiinnittänyt asiaan huomiota mm. vanhusten palvelutalossa.
- Paloturvallisuustekijät

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 39/4/14 kotihoidon toiminnasta ja asiakkaan kieltäytymisen merkityksestä

- Kysymys mm. kotihoidon toiminnasta 1924 syntyneen henkilön suihkutusten osalta
 - Kantelun mukaan suihkutuksesta ei huolehdittu sovitun mukaisesti (kotihoito avustaa tiistaisin)
 - Suihkutusvälit olivat jopa 19 päivää
 - Syyksi näin pitkille väleille ei riittänyt se, että henkilö ei halunnut käydä suihkussa
 - ”Kiinnitän X:n kaupungin sosiaali- ja terveysviraston huomiota kotihoidon asiakkaitten henkilökohtaisesta hygieniasta ja puhtaudesta huolehtimiseen yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Mikäli asiakas kieltäytyy peseytymisestä tai suihkutuksesta tulee tämä näkemykseni mukaan kirjata kotihoidon asiakirjoihin. Asiakkaan kieltäytyessä toistuvasti tulee arvioida, millä vaihtoehtoisella tavalla puhtaudesta huolehditaan.”

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 1214/4/13 muistisairaahan vanhuksen yksityisyyden suojasta

- Kysymys siitä, kuka voi antaa luvan muistisairaahan vanhuksen kuvan ja nimen julkaisemiseen lehdessä
 - Hoivakodin asukkaat olivat itse (tai heidän omaisensa) antaneet luvan kuvaamiseen
 - Itsemääräämistä on tuettava ja kunnioitettava niin pitkälle kuin mahdollista
 - Yksityisyyden suojan merkitys korostuu, jos henkilö ei kykene itse toteuttamaan itsemääräämisoikeuttaan ja päättämään asioistaan.
 - Se seikka, ettei vanhuksilla ollut edunvalvojia, ei tarkoittanut, että he välttämättä ymmärsivät antamansa luvan merkityksen
 - Jos omainen antaa luvan sellaisen vanhuksen puolesta, joka ei pysty enää itse muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, luvan on perustuttava selvitykseen siitä, miten henkilö olisi asiaan toimintakykyisenä ollessaan suhtautunut.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 605/2/14 päämiehen kuulemisesta ennen tämän asunnon suursiivousta

- Eduskunnan oikeusasiamies otti omasta aloitteestaan käsiteltäväksi tapauksen, josta oli kerrottu lehdessä:
 - Edunvalvoja oli määrännyt päämiehensä asunnon siivottavaksi. Päämies oli ollut ”kova hamstraamaan”, joten koti oli ”täyttynyt tavararöykkiöistä”. Siivous oli toimitettu palotarkastuksen perusteella. Sairaalasta oli ilmoitettu, että kotiutuksen edellytyksenä oli siivous. Toisaalta kirjoituksessa kuitenkin annettiin ymmärtää, että menettelyyn olisi liittynyt monia epäkohtia, kuten että siivouksen jäljiltä asunnosta olisi kadonnut tavaroita, edunvalvoja ei olisi käynyt asunnossa ennen sen siivoamista eikä siivouksen suorittanutta yrittäjää olisi valvottu.
 - EOA katsoi, että sinänsä palotarkastuspöytäkirjojen ja lääkärinlausuntojen nojalla asunnosta huolehtiminen oli ollut edunvalvojan velvoitteiden mukaista. Päämiestä olisi kuitenkin tullut kuulla, koska siivouksessa jouduttiin hävittämään tämän omaisuutta. Myös siivouksen valvonnassa oli puutteita.

KIITOS!

